

Mánes nad propastí

Dokončení ze strany 19

Nejokatejším příkladem vyvážení majetku byla likvidace podniku Dílo – síť prodejen, kterou Český fond výtvarných umění provozoval a zajišťoval tak odbyt uměleckých děl a výrobků. Kvůli zákonem uložené proměně socialistického fondu v Nadaci Český fond umění bylo nutné podnik zlikvidovat – nadace totiž nesmějí vyvíjet podnikatelskou činnost. Skrze nevýhodné smlouvy, vyvážení majetku do dceřiných společností a podivné investice se mezi lety 1993 a 1995 smrškl majetek fondem založené společnosti Dílo, s. r. o., ze 67 milionů na pouhých 1,7 milionu korun. Desítky milionů, které mohly sloužit k financování umělecké činnosti a kulturního provozu, zmizely v nenávratnu. Po dezertování toho ovšem bylo mnohem víc: od krajně nevýhodných smluv na pronájem nemovitostí fondu na desítky let dopředu až po zpackané prodeje uměleckých děl. Nikdo z bývalého vedení fondu přitom dosud nebyl potrestán.

Ale zpět k soudnímu sporu mezi obnověným spolkem Mánes a Nadací Český fond umění (dnes Nadace českého výtvarného umění). Původně bohatá organizace si nechala jiné nemovitosti protěct mezi prsty. Ale nejlukrativnější položku v podobě známé budovy na nábreží držela stůj co stůj. Po deseti letech soudních tahanic vynešl roku 2004 verdikt až Ústavní soud: právní kontinuitu spolku Mánes s původním SVU Mánes nelze dokázat – a ačkoli se tím z morálního hlediska děje křivda, budova musí zůstat v majetku nadace.

Živý mrtvý

Co plnilo prostory pozoruhodné stavby v době soudních sporů? „Mánes je bohužel už dlouho téměř mrtvou budovou, kam se člověku nechce na kafe, natož na výstavu,“ posteskla si už v roce 1997 v jednom ze svých článků kritička Lenka Lindaurová. A to byl Mánes v 90. letech oproti dnešku živým místem: sídlily tu kulturní neziskovky i umělecké ateliéry. O program budovy se starala renomovaná kurátorka Vlasta Čiháková-Noshiro. To se změnilo s přelomem milénia: nadace oznámila, že chce Mánes spravovat s vlastní dramaturgií.

O kurátorské koncepci však lze hovořit stěží: „Jistě zde proběhly i povedené výstavy, například retrospektiva Evy Kmentové, výstavní síň však sloužila především komerčním pronájmům a strukturu programu tak byla veskrze nahodilá,“ říká k tomu výtvarná kritička Johana Lomová, která kauzu Mánes soustavně sleduje. „Problémem nadace je především její netransparentnost a izolovanost: chybí výroční zprávy a členové správní rady se nesnaží své kroky jakkoli vysvětlovat,“ pokračuje ve výhradách. „Nadace vznikla jako podpůrný orgán výtvarných umělců, ale ze své podstaty není nikomu z umělců ani odborné veřejnosti odpovědná.“

Kamenem úrazu jsou stavovy: NČVU se nezodpovídá nikomu jinému než sama sobě. Instituci řídí devítičlenná správní rada. Nástupce za radní, jimž končí tříletý mandát, nevolí žádný nezávislý vnější orgán, nýbrž zbylí členové rady. Vykonalvat mandát radního je navíc možné až ve třech po sobě jdoucích obdobích. Což znamená, že radní mohou dokola volit sebe navzájem či jiné spřátelené kandidáty. „Ve volbách do správní rady NČVU nebyl zvolen nikdo z kritiků, kteří byli ochotni s NČVU jednat,“ popisuje stav Lomová. Příkladem specifické personální „stability“ je i pozice ředitelky pro provozní záležitosti nadace Dagmar Baběradové, která se ve funkci drží od roku 1995.

Výskyt velkého jména

Vedle pochybného správce čelil Mánes ještě dalším hrozbám. Již od počátku 90. let bylo jasné, že budova naléhavě volá po rekonstrukci. Havarijní stav byl vyhlášen v roce 1995 a napřesrok proběhly nejnuttější práce na spodní části objektu (díky tomu Mánes ustál nápor povodně z roku 2002). V průběhu restitučního sporu ovšem nadace neměla chuť shánět prostředky na nákladnou generální rekonstrukci. Přípravy na ni tak vypukly až po definitivním verdiktu Ústavního soudu. Projekt rekonstrukce představil v prosinci 2009 tehdejší předseda správní rady akademický malíř Martin Pavala. „Cílem rekonstrukce je záchrana této ikony funkcionalismu, ale i návrat k původnímu projektu po stránce koncepční i funkční, obojí ovšem na vyspělé technologické úrovni 21. století,“ prohlásil.

Interiér hlavního sálu Mánesa s jedinou normální výstavou (Ivana Steigera), jež se tam od loňského května konala

FOTO JOSEF CHUCHMA

V této fázi nabírá příběh opět na obrátkách. Roku 2011 do hry vstupuje nové jméno: Martin Roman. Bývalý šéf energetického gigantu ČEZ – coby soukromá osoba – údajně projevuje o Mánes zájem. Spolu s ním jedná o poskytnutí spásonosného finančního příspěvku ve výši sto milionů korun i Petr Dvořák (ten v červenci 2010 odešel z vedení Novy, aby byl v září 2011 zvolen generálním ředitelem České televize), a také partnerky obou zmíněných. Milena Dubská, žena Petra Dvořáka a zároveň ředitelka Leica Gallery Prague, se stává členkou správní rady NČVU. V ní nově zasedá i Milan Bufka: ředitel Galerie hlavního města Prahy z let 2008–2012, který měl být – dle pozdějšího Pavalova vyjádření – zvolen na výslovné přání Martina Romana. S ním se Bufka zná ještě z dob společného angažmá ve firmě Škoda Plzeň, kde působil jako správce konkurzní podstaty.

Altruisticky vyhlížející počin měl však z hlediska nadace háček. Martin Roman totiž prý výměnou za sponzorský dar vyžadoval šest míst ve správní radě. Plán na faktické ovládnutí nadace se radním nezamlouval – a z dohody sešlo. Milena Dubská na svou funkci rezignovala a k témuž byl vyzván i Bufka. Ten rezignovat odmítl, čímž se postaral o štavnaté pokračování příběhu.

Rekonstrukce a revoluce

I přes romanovské zklamání vypsala Správní rada zjara 2012 tendr na rekonstrukční práce. S konečnou cenou 130 milionů korun v něm zvítězila Skanska. „Vzhledem k tomu, že třetinu finančních prostředků máme, významně se tak snižuje výše nutného překlenovacího úvěru a věříme, že se jej podaří snížit ještě podstatně více z dalších sponzorských příspěvků, o nichž jednáme, z připravovaného projektu pro takzvané Norské fondy i z dalších aukcí výtvarných děl,“ tvrdil tehdy Pavala. Jenže o půl roku později už „balil kufry“: ze správní rady byl – spolu s dalšími dvěma členy – v listopadu 2012 vyhozen.

Proč? „Pan Pavala byl odvolán z důvo-

du ztráty důvěry členů Správní rady NČVU s ohledem na velmi vážné pochybení ve vedení NČVU,“ říká bez bližšího vysvětlení Petr Siegl, který byl okamžitě kooptován na Pavalův post. Spolu se Sieglem, který přitom již v radě dříve po několik funkčních období působil, doplnil správní orgán své stavby ještě o restaurátora Petra Kuthana z Národní galerie a kurátora Karla Srpa ml. Ten dlouhé roky působil v Galerii hlavního města Prahy, a to i za Bufkových časů; kromě toho se Srpovi jr. něm mluví jako o správci či poradci uměleckých sbírek Martina Romana, k čemuž se však ani jeden z nich nevyjadřuje. I kvůli tomu se vyrojily spekulace, že Romanův kůň v radě Milan Bufka zinscenoval „revoluci“ a pomáhá tak realizovat plán na ovládnutí nadace multimilionářem Martinen Romanem. Ten se k tomu všemu v SMS zprávě, kterou zaslal autorce tohoto textu, staví zamítavě: „Mánesu sice fandím, ale soukromý zájem o něj určitě nemám.“

Kulturní scéna je schopna se sdužit v reakci na aktuální události, jako je škrtnání v rozpočtech. V záležitostech vyžadujících soustavné angažmá však selhává.

Pár týdnů po radikální obměně rady proběhla médií zpráva, že rekonstrukce stojí kvůli nedostatku financí – chybí právě 100 milionů korun. Následovala typická sprška vzájemných obvinění od minulého vedení k současnému a naopak. Ať už však k bizarní situaci došlo jakkoli, nadace ji vyřešila vcelku brýskně. Během pár týdnů převedla celou budovu Mánesa na společnost Apella fine arts, o.p.s., kterou sama v roce 2009 založila. Podle zá-

kona totiž nadace nesmí ručit za půjčku vlastním majetkem. Tato právní klička umožnila budovu coby zástavu použít a získat tak půjčku od Moravského peněžního ústavu. Převedení Mánesa na soukromou společnost pochopitelně vzbuzovalo podezření – z NČVU by se definitivně stala prázdná skořápka. V lednu 2014 však vstoupila v platnost zákonná úprava, která ručení vlastním majetkem povoluje – a nadace splnila slib, že Mánes poté převede zpět. Výše dlužné částky je ovšem astronomická: 125 milionů. Půjčka je na patnáct let, podle ředitelky Baběradové chce nadace po pěti letech přejít k jiné bance a dosáhnout tak nižších úroků. Zatím se ovšem nesplátilo nic – veškeré výnosy pokrývají jen úroky. A budova je stále v zástavě.

„Opravdu blbě situace“

Mánes se po dvou letech znovuotevřel v květnu 2014. „Abychom tu mohli pořádat nezávislé výstavní projekty, budeme je muset prokládat opravdu značně komerčními pronájmami nebo komerční spoluprací,“ prohlásil krátce poté člen správní rady Petr Kuthan. „Prostě proto, abychom z této budovy mohli získat maximální finanční prostředky právě ke splácení úvěru.“ Výše splátky činí zhruba 800 tisíc měsíčně. Mánes tak má před sebou jen černé vyhlídky: buď patnáct let nahodilých pronájmů bez zřetele ke kulturním přínosům, anebo propadnutí bance. „Koneckonců i krásný hotel může být umění,“ zavtipkoval v rozhovoru pro Českou televizi Kuthan, který jinak vede restaurátorské oddělení Národní galerie.

„Ta situace je prostě opravdu blbě. Mánes je zadlužený, zastavený a dost možná – rovnou hezky opravený – padne do rukou soukromým osobám. Zároveň všechno proběhlo legálně. Jako jediné východisko vidím to, kdyby s NČVU začala jednat Praha a nabídla jim prostředky na splácení dluhu, za což by požadovala místa ve správní radě, kterou by reformovala,“ komentuje dění filmář Vladimír Škul-těty, který o Mánesu natáčí dokument.

Osud výstavní síně ovšem není pro vedení Prahy zrovna prioritním tématem.

Za rekonstrukci byla sice Mánesu udělena zvláštní Cena primátora hl. m. Prahy v soutěži Stavba roku, žádný z dotazovaných radních se však necítil být kompetentní vyjádřit se pisatelce tohoto článku k současné provozní situaci oceněného objektu.

Ve smutné mánesovské bilanci je však přece jen i jeden pozitivní bod: dům je opravený – a navíc vcelku kvalitně. Nad několika jednotlivostmi lze sice krčít rameny (špatně řešená akustika či nedomyšlený vstup), výsledek však není pohoršlivý. Což je štěstí, o kterém zdaleka nemohou mluvit všechny funkcionalistické památky.

Pozdě bycha honit

Mánes se tedy potácí nad propastí. Propadnutí budovy by v podstatě bylo jen vyvrcholením příběhu transformace z počátku 90. let. Půdorys neprůhledného fungování NČVU byl vymezen již tehdy: a je důsledkem zbrklosti a obdytosti, které transformaci provázely.

Situace Mánesa však představuje i příležitost pro reflexi fungování české výtvarné scény. Svou roli zde totiž sehrála také lhostejnost odborné veřejnosti: na hašení požáru došlo až ve chvíli, kdy byla situace prakticky ztracena. České umělecké komunitě definitivně pohnulo žlučí teprve vyvedení budovy Mánesa do Apella fine arts zjara roku 2013.

Pod hesly jako „Vzali jste formě funkci“, „Mánes má nemoc“ nebo „Na hrobě Mánesa kvetou naše květy“ uspořádala iniciativa Mánes umělců dvoudenní okupaci výstavní síně. Na ni navázala v květnu 2013 volba stínové správní rady. Hlavním cílem bylo podle mluvčího iniciativy Jiřího Ptáčka odstoupení současného vedení nadace – a jmenování nových členů, kteří obnoví spolkovou činnost. Jejich výzva zůstala – podle očekávání – oslyšena. Pro umělce a teoretiky ze spontánní (a poněkud dezorganizované) iniciativy Mánes umělců se však kauza stala impulzem ke snaze o obnovu a oživení spolkového života. „Spolky a jiné profesní organizace tvořily v minulosti důležitou podpůrnou infrastrukturu uměleckého života. V dobách bývalého režimu byly sice pod ideologickou kontrolou stranického aparátu, po roce 1989 se však tato infrastruktura rozpadla bez jakékoliv náhrady,“ upozornil Ptáček.

Vznikl tak spolek Skutek, který chce kromě jiného navazovat na prvorepublikovou tradici S.V.U. Mánes. Bude důležité sledovat, zda se jedná jen o krátkodechý výboj, nebo o počátek opravdové obrody uměleckého sdružování. Závísí na tom překvapivě mnoho: za živým uměleckých kvasem první republiky stála do velké míry právě schopnost umělců spolupracovat a podílet se na společných záležitostech. Něco takového dnes palčivě chybí. Protagonisté kulturní scény jsou schopni sdužit se a protestovat v reakci na aktuální události, jako je škrtnání v rozpočtech či zavírání galerií. V dlouhodobých záležitostech, vyžadujících soustavnou pozornost, vytrvalý tlak a zároveň schopnost vést střízlivý dialog a v jednání s dalšími institucemi hledat řešení, však výtvarná scéna selhává.

O tom ostatně svědčí i dlouhodobě tristní stav Národní galerie – mluví se o něm sice mnoho let, ale více než kritiku nebo jednorázové petice či otevřené dopisy do galerijního kolosu nikdo neinvestoval. Populárnější postojem umělců i odborníků byla okázalá distance. Nejednání se přitom o nedosažitelný ideál. V jiných oblastech – například v ochraně přírody či památek – postupně vyrostly kvalitně fungující organizace, které si profesionální s těmi státními nezadají a umí se státem i veřejností vést dlouhodobý dialog (stačí jmenovat Hnutí Duha, sdružení Arnika či Klub Za starou Prahu).

Byla to přitom právě energie umělců, která dala bílé stavbě nad Vltavou vyrůst – Mánes byl postaven i provozován nikoli státem, ale díky dlouhodobé snaze a schopnostem umělecké scény. I kdyby se dnes nakrásně vzmohla ekonomicko-politická vůle naplnit heslo „Mánes umělcům“, zatím nejsou k dispozici kompetentní ruce, do nichž by bylo možné budovu svěřit. Aby se na něco takového dalo pomýšlet, musely by tu existovat umělecké struktury schopné o Mánes a jeho náplň dlouhodobě pečovat.

Autorka je výtvarná kritička a publicistka se specializací na umění a architekturu ve veřejném prostoru